

This is an electronic reprint of the original article. This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

"En tok kan tjäna pengar i Amerika, men det ska vara en karl till att behålla dem"

Lundberg, Cecilia

Published in:
Skärgård

Published: 01/06/2022

Document Version
Accepted author manuscript

[Link to publication](#)

Please cite the original version:

Lundberg, C. (2022). "En tok kan tjäna pengar i Amerika, men det ska vara en karl till att behålla dem". *Skärgård*, 2/2022(2/2022), 2-5. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe202301316594>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

”En tok kan tjäna pengar i Amerika, men det ska vara en karl till att behålla dem”

Min mormor, född i Houtskär fyra dagar efter att **Eugen Schauman** sköt **Bobrikov** i Senatshuset, upplevde emigrationens följder i sin vardag. Hennes bror, han som skulle ta över gården, gav sig av och återkom aldrig. Hennes svåger gjorde samma sak och lämnade fru och son i det gamla landet.

Dessutom talade hon ibland om **Konstantin Lundström**, en släkting som flera gånger tog sig över Atlanten – han kan väl närmast betraktas som en återvandrare än en invandrare eller utvandrare. I trakterna av New York jobbade han, som många andra Houtskärsbor, med byggnadsarbete. Han efterlämnade också några hyllmeter med vetenskaplig och historisk litteratur som han transporterat hem över Atlanten och som finns kvar i vårt sommarhus. Där finns också en del av hans fotografier. Bland annat fascinerande partybilder från 1920-talets Nordamerika där han själv poserar i ljus sommarkostym och halmhatt. Vid hans sida står herrar i liknande klädsel och damer i volangförsedda ljusa klänningar och stora hattar. Tänk att få veta historien bakom de bilderna.

I **Ann-Marie Ivars** bok Amerikaminnen framgår att närmare 400 000 finländare lämnade sina hem för en eller flera resor över Atlanten under perioden 1870 och 1930. Rekordåret var 1902. Österbotten, Åland och vissa orter i Åboland – Houtskär hörde till dem – utgjorde toppen av de landskap varifrån Amerikafararna kom. I vissa kommuner var det mer än tio procent som emigrerade. Fattigdom och möjlighet till bättre förtjänster var orsak nog för många. Att det gick bättre för en del och sämre för andra, vittnar citatet från Ivars verk i rubriken ovan om.

För många unga män blev det ryska storfurstendömet militärtjänst tungan på vågen. Det var också den orsaken som jag minns bäst från mormors berättelser. En ny rysk värnpliktslag trädde i kraft 1881 och innebar en risk på upp på tre års tjänstgöring på okänd ort i öst. Efter storstrejken 1905 avtog russifieringen, men 1916 återkom inkallelseordrarna till den ryska armén. Då hägrade den amerikanska drömmen för **Otto Eriksson** och många med honom (läs hans berättelse längre fram i Skärgård).

Det rörde sig om tre större emigrationsvågor från Europa västerut. Finländarna stod främst för den gamla utvandringen under slutet av 1800-talet med övriga nordbor, engelsmän, irländare och tyskar. Utmärkande för dem var att de var läs- och skrivkunniga vid ankomsten till det nya landet. Amerikanska myndigheter ställde krav på läskunnighet från om med 1902.

Den stora inflyttningen upphörde i och med 30-talets depression. Redan åren före skärptes tillstånden, vilket gjorde att de mest äventyrliga olagligt tog sig in i USA via Kanada. På 1930-talet tilltog också en amerikaniseringsvåg som fått sin början efter första världskriget. Oberoende etnisk tillhörighet skulle invånarna ställa sig bakom nationens mål. De processerna gick säkert snabbare i storstäderna än i mindre nybyggarsamhällen, som till och med blivit namngivna som Lilla Närpes och Lilla Övermark. Inledningsvis tenderade emigranterna att söka sig till varandra, oberoende om det gällde hela orter eller enskilda storstadskvarter och stadsdelar.

DET ÄR inte bara människor som förflyttar sig. När det gäller människan är vi vanligen intresserade av själva flyttriktningen – om det handlar om ut- eller invandring. För andra biologiska varelser brukar vi kort och gott nöja oss med själva flyttandet – migrationen. För både människor och djur är orsakerna de samma, det handlar om föda, förökning och att undkomma hotbilder av olika slag.

Flyttfåglar och vandrande fiskar är förstås mest välkända. Fiskar hör till den grupp där migrationsmönstret brukar gå under begreppet vandring. Den mest gåtfulla och extrema flyttrörelsen

är väl den europeiska ålen som är en katadrom art, vilket betyder att den lever i sötvatten men fortplantar sig i saltvatten på andra sidan Atlanten.

Det är många arter som företar sig regelbundna vandringar. Bardvalarna rör sig med årstiderna. Under sommaren befinner de sig i nordliga, kalla och näringsrika vatten, antingen vid Arktis eller Antarktis. Under hösten förflyttar de sig mot Ekvatorn och varmare vatten där ungarna föds.

Lämmeltåg är ett begrepp som vi kan använda bildligt. Det härrör sig från fjälllämmelns massvandringar. De är inte regelbundna men förekommer då populationen vuxit sig så stor inom begränsade områden, att arten är tvungen att flytta på sig på grund av födobrist. Förflyttningarna sker i stora grupper på jakt efter nya områden att kolonisera.

Alla förflyttningar är inte heller medvetna. Vi har sandmusslan, *Mya arenaria*, som kom till Östersjön med vikingarna – ett bevis på att de seglade över Atlanten – och flera andra arter som kommit till nya platser med hjälp av barlastvatten eller som påväxt på andra arter. För att inte tala om migration av sjukdomsalstrande bakterier, virus och svampar. Pesten nådde Europa med hjälp av karavanvägarna från Ostasien. Med dagens transporter är händelseförloppet betydligt snabbare. Det har vi minsann blivit varse under de senaste åren.

Hur som helst, migration är ett fascinerande fenomen. Värt att ägna ett sommarnummer av Skärgård åt. Förutom att migrera ut till era sommarparadis, rekommenderar jag en utfärd till Skärgårdscentrum Korpostrom. Utställningen Migration öppnade den första maj och kommer att sträcka sig över två sommarsäsonger. Så passa på!

Till slut vill jag berätta att det var tur att mormors syster, **Jucunda Jansén**, var en rådig kvinna. Då brorsan stack till Amerika var det hon som i sinom tid tog över hemmanet. Vilket hon gjorde med glans. Samtidigt hann hon vara aktiv i hembygdsföreningen, var bygdens första bibliotekarie och Marthoordförande samt ledamot i kommunalfullmäktige. Synd att jag aldrig fick träffa henne.

Sommarhälsningar,

Cecilia Lundberg

Ordförande för Skärgårdsinstitutet vid Åbo Akademi

046 920 2007

cecilia.lundberg@abo.fi

Litteratur

Ivars, Ann-Marie, 2020. Amerikaminen: återvandrare och invandrare berättar. Appell förlag, 324 s.
Mårtensson, Bernt (red.), 2000. En bok om Houtskär del 2, Bygdens öden i slutet av 1900-talet.
Houtskärs kommun, 465 s.

Kaleva, Michigan, en stad grundad av finländska emigranter år 1900. Här var de flesta vägnamnen inspirerade av Kalevala, såsom Aura Street och Sampo Avenue. Bilden är från 1920-talet. © Åbo universitet, ämnet Allmän historias samlingar / Migrationsinstitutet.

